

The Athens Review

Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου

Οκτώβριος 2011 • έτος 2ο - τεύχος 22 - τιμή 5€

of books

ΤΟΜΑΣ ΝΕΪΓΚΕΛ

Η ηθική του φιλελευθερισμού

Αντώνης Χατζημωυσής

Νείγκελ vs Σαντέλ

Δεν πάμε στο φιλόπτωχο
να φάμε καμιά σούπα;

Μ. Ζ. Κοπιδάκης

Δημήτρης Μητρόπουλος

Β. Λαμπρόπουλος, Π. Πολυχρονίδης

Ποιος διαβάζει Σικελιανό;

Ευριπίδης Γαραντούδης

Ο φιλελευθερισμός στην Ελλάδα

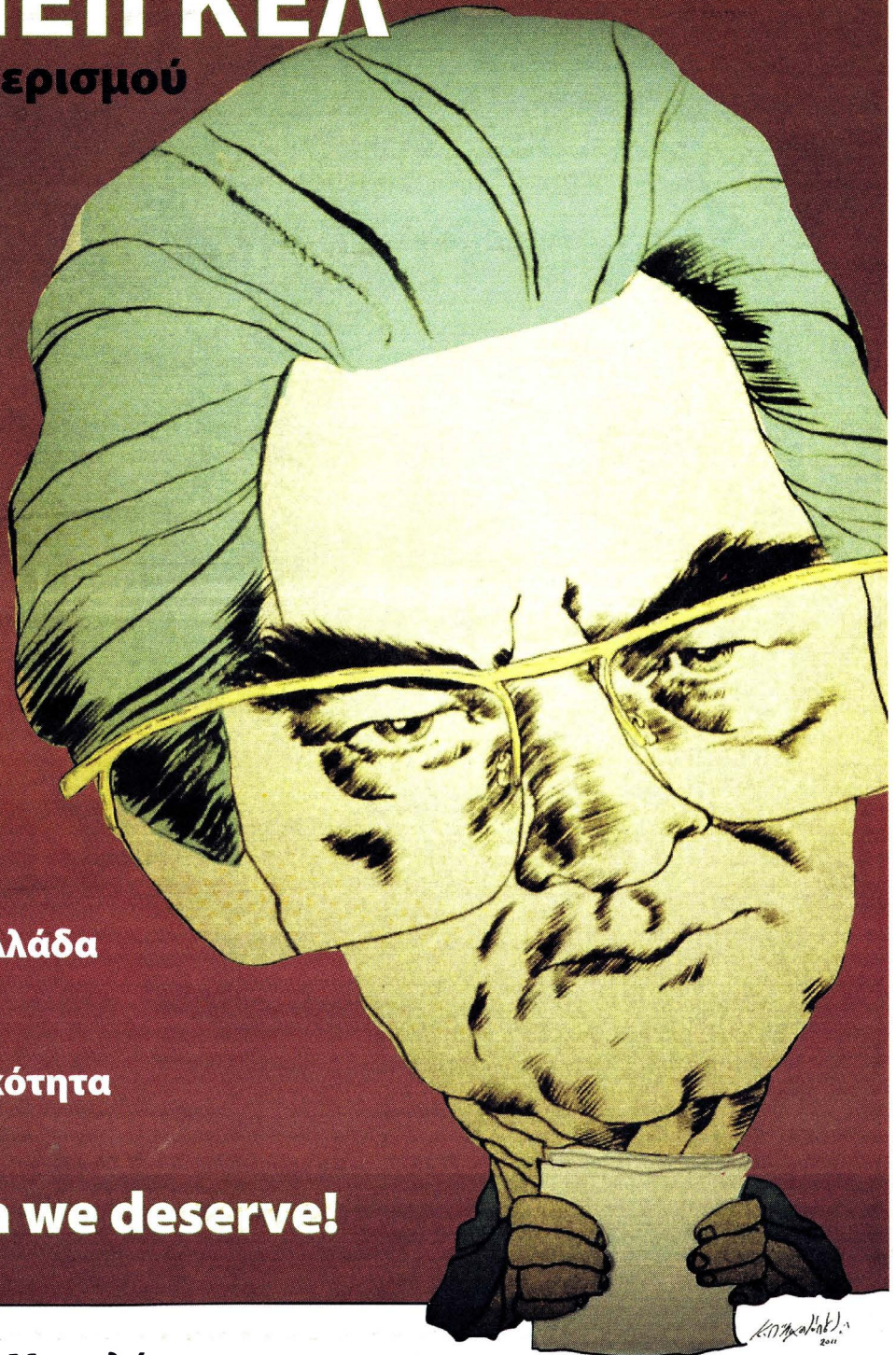
Μάρκος Δραγούμης

Κρίνοντας τη μετανεωτερικότητα

Νάσος Βαγενάς

We have the Troika we deserve!

ARB

Αθηνά Δημητριάδου - Άρης Μπερλής

Τζαίημς Τζούς - Κολμ Τόιμπιν

ISSN 1792-0914

9 771792 091002

11

ΓΡΑΦΟΥΝ ΟΙ:

ΜΠΑΡΙ ΑΝΣΓΟΥΟΡΘ. Βρετανός πεζογράφος, εξαιρετικά δημοφιλής και στη χώρα μας – έχουν μεταφραστεί οκτώ έργα του. Το κείμενο που δημοσιεύουμε είναι η διάλεξη που έδωσε προσκεκλημένος από το Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδος (Deree College), στις 25 Μαΐου. Η διάλεξη αυτή εντάσσεται στη σειρά “The Kimon Friar Lectures”, που δίνεται κάθε χρόνο στη μνήμη του γνωστού κριτικού και μεταφραστή Κίμων Φράιερ.

ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ. Καθηγητής της Θεωρίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πρόσφατα βιβλία του: *Στη νήσο των Μακάρων*, ποιήματα (2010): *Κινούμενος Στόχος: Κριτικά κείμενα* (2011).

ΕΥΡΩΠΑΝΟΣ ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗΣ. Διδάσκει νεοελληνική φιλοσοφία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει γράψει και επιμεληθεί βιβλία για τη νεοελληνική λογοτεχνία. Επίσης έχει εκδώσει δύο ποιητικές συλλογές.

ΑΘΗΝΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ. Δίδαξε ως φιλόλογος στη Μέση Εκπαίδευση (1982-2000). Οργάνωσε πέντε σχολικές δανειστικές βιβλιοθήκες και ασχολήθηκε με τη σκηνοθεσία θεατρικών παραστάσεων στα σχολεία. Έχει μεταφράσει Απντάκ, Έλιαν, Κουτσι, Μέλβιλ, Μόρισον, Μπέκετ, Ροθ. Τμήθηκε με το Βραβείο Λογοτεχνικής Μετάφρασης του ΕΚΕΜΕΛ για τη μετάφραση του έργου του Τζ. Μ. Κουτσι *Βίος και πολιτεία του Μάικλ Κ* (2007) και το Κρατικό Βραβείο Μετάφρασης (2011) για το μυθιστόρημα *Αγανάκτηση* του Φ. Ροθ.

ΜΑΡΚΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ. Σπούδασε Ιατρική, εντάχθηκε στην Αριστερά, εξορίστηκε, εκλέχθηκε βουλευτής της ΕΔΑ το 1958 για να παραιτηθεί αμέσως μετά την εκλογή του. Η απριλιανή χούνα τον βρίσκει στο Λονδίνο, όπου δραστηριοποιείται στον αντιδικτατορικό αγώνα. Το 1970, μετά τα γεγονότα της Πολωνίας, εγκαταλείπει την Αριστερά. Υπήρξε αρθρογράφος του *Οικονομικού Ταχυδρόμου* και τακτικός αρθρογράφος της *Athens News*. Το έργο του *Η πορεία προς τον φιλελευθερισμό* επανεκδόθηκε πρόσφατα.

ΠΑΝΝΗΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ. Σπούδασε κλασική φιλοσοφία και αρχαίο ελληνικό δράμα. Έχει εκδώσει τρεις ποιητικές συλλογές: *Στήμα* (2004), *Κανός Διαίρετης* (2007) και *Γράμματα στον Πρίγκιπα* (2010). Έχει μεταφράσει Άγγλους και Αμερικανούς ποιητές.

ΠΑΝΝΗΣ ΖΕΡΒΑΣ. Ποιητικό του έργα: *Τζούλια* (1983), *Ο Μετανάστης* (1986), *Τοιχογραφία* (1992), *Κλειδομένον στο Γραφείο* (1997), *Η Πυξίδα της Άνοιξης* (2001), *Τζούλια 2* (2010). Έχει μεταφράσει ποίηση και πεζά των Γουίλιαμ Κάρλος Γουίλιαμς, Σίββια Πλάθ, Τεντ Χιουζ, Σέμουρ Χίνι, Κένεθ Κοχ, Λι Μπρούερ, Αντριέν Ριτς, Πιερ Ρεβερντύ, Τ.Σ. Έλιοτ και Ίρβιν Γιάλομ.

ΒΙΚΤΩΡ ΙΒΑΝΟΒΙΤΣ. Συγγραφέας και πανεπιστημιακός. Μέλος της Διεθνούς Εταιρείας Ισπανιστών και Αντιπρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Ισπανιστών. Διδάσκει Ισπανική και Ισπανοαμερικανική Λογοτεχνία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Θεωρία Μετάφρασης σε σχετικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Γράφει τα δοκίμια του στα ελληνικά, ρουμανικά, ισπανικά και γαλλικά. Μερικά βιβλία του: *El mundo de la Nueva Narrativa Hispánicoamericana* (1998), *Ισπανοαμερικανική Λογοτεχνία* (1999), *Μεταφρασολογικά* (2004), *Gabriel García Márquez y su Reino de Macondo* (2008), Βραβείο Sial Δοκίμιου, Ισπανία). **Μ. Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ**. Ομότιμος Καθηγητής της Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μερικά από τα έργα του: *Το Γ' βιβλίο των Μακκαβαίων και ο Αισχύλος* (1982), *Αριάδνη*,

Σχόλια στον ερωτικό Σεφέρη (1984), *Λογίον, «Περί ύψους»* (εισαγωγή, μετάφραση και σχόλια, 1990), *Εκκλησιαστής* (επιμετρο και σχόλια, 1993), *Σημιωνίδου, Ταμβός κατά γυναικών* (1994), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (σχεδιασμός και επιμέλεια, 1999), *Εν λόγω ελληνικά...* (2003), *Μελετήματα* (2007).

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Κάτοχος της Νεοελληνικής Έδρας Κ. Π. Καβάφη στα Τμήματα Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου του Μίσγκαν.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Ε. ΜΑΡΑΒΕΛΙΑΣ. Δικηγόρος και δρ. Νομικής. Ασχολείται με την ιστορία της ελληνικής γραφής, τις σχέσεις προφορικού-γραπτού λόγου και τη φαινομενολογία της θρησκείας. Ενίοτε μεταφράζει βιβλία και κείμενα της επιλογής του.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΩΔΗΣ. Αρχιτέκτονας και συγγραφέας. Καθηγητής στο τμήμα Αρχιτεκτόνων του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τελευταίο έργο του: *Κριτική και Ευαισθησία. Η εξέλιξη του κριτικού στοχασμού για την τέχνη* (2011).

ΑΡΗΣ ΜΠΕΡΛΗΣ. Μεταφραστής και κριτικός λογοτεχνίας. Τελευταία του ποιήματα η *Βενετία της Τζων Μόρις* (2010), *Ο Τρίτος Αστυφύλακας του Φίαν Ο Μπράντ* (2008) και *Οι Αραβες των Βάλτων* του Γουίλφρεντ Θέσνγκερ (2008). Μεταφέρει τώρα στα ελληνικά το λαμπρότερο ίσως αμερικανικό μυθιστόρημα του εικοστού αιώνα και μια συλλογή αθεϊστικών κειμένων.

ΤΟΜΑΣ ΝΕΪΓΚΕΛ. Καθηγητής Πανεπιστημίου στο Τμήμα Φιλοσοφίας και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης. Εντελώς πρόσφατο βιβλίο του (2011) είναι το *Secular Philosophy and the Religious Temperament: Essays 2002-2008* (Κοσμική Φιλοσοφία και το Θρησκευτικό Ταπεραμέντο. Δοκίμια 2002-2008).

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΠΑΣ. Επιμελητής εκδόσεων και μεταφραστής. Διδάσκει ελληνική γλώσσα και μετάφραση στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Μετάφρασης (ΕΚΕΜΕΛ). Βιβλία του: *Μεταξύ Γουτεμβέργιου και Μαρξ*, *Τρίαντα χρόνια με τον μαρκαδόρο και τον μολύβι 4B* (1999), *Υπο-γλώσσα. 50+1 κείμενα για τη γλώσσα* (2004), *Υπο-γλώσσα Β. 37+1 (ακόμα) κείμενα για τη γλώσσα* (2005).

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ ΠΑΣΣΙΑΣ. Δικηγόρος Αθηνών, Αγγλίας και Ουαλίας, μέχρι πρότινος Νομικός Σύμβουλος και Γενικός Δευθυντής Νομικών Υπηρεσιών του ΟΤΕ. Διδάκτορας του Αστικού και Αστικού Δικονομικού Δικαίου του Πανεπιστημίου του Άνσβερν.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΗΣ. Πιανίστας, σταδιοδρομεί στην Ευρώπη και την Αμερική. Εργάζεται ως Έκτακτος Καθηγητής Μουσικής στο Ινστιτούτο Διεθνούς Εκπαίδευσης στη Βιέννη και είναι Επισκέπτης Ερευνητής στο Νεοελληνικό Πρόγραμμα του Πανεπιστημίου του Μίσγκαν.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΙΖΑΣ. Διευθυντής Ερευνών στο Κέντρο Έρευνας Ιστορίας του Νεότερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών. Πρόσφατα βιβλία του: *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο, 1973-1976* (2006), *Τα Βαλκάνια και η Ελλάδα σε μετάβαση. Από τον Ψυχρό Πόλεμο στην Ύφεση, 1960-1974* (2006), *Η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Κοινοβουλευτισμός και δικτατορία* (2008). Υπό έκδοση, το *Από την απελευθέρωση στον εμφύλιο*.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΩΥΣΗΣ. Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ερευνητικός εταίρος του Royal Institute of Philosophy (2002-08). Έργα του: *Philosophy and the Emotions* (Cambridge, 2003), *The Philosophy of Sartre* (Acumen, 2011), *Self-Knowledge* (Oxford, 2011).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 4 ARB**
We have the Troika we deserve!
Έχουμε και την Τρόικα που μας αξίζει!
- 6 Πέτρος Μαρτινίδης**
Χοσέ Ορτέγκα υ Γκασσέτ: Διορατικότητα, ευρυμάθεια, κομψοέπεια
- 7 Γιάννης Ζέρβας**
Σε μια νεκρή χώρα. Ποίημα
- 8 Βασίλης Λαμπρόπουλος, Παντελής Πολυχρονίδης**
Η επιμέλεια εαυτού ως μέλος και μελέτη
- 12 Μ. Ζ. Κοπιδάκης**
"Πολύτροφα ορεκτικά τραγουδήσέ μου, Μούσα"
ή μήπως τώρα πια "Δεν πάμε στο φιλόπτωχο να φάμε καμιά σούπα;"
- 16 Νάσος Βαγενάς**
Κρίνοντας τη μετανευτερικότητα
- 19 Ανδρέας Παππάς**
Ποτάμι... με επιστροφή ή Μια ωραία ατμόσφαιρα
— Σκέψεις για τη μαζική κουλτούρα και τη «ροζ» λογοτεχνία
- 23 Ευριπίδης Γαραντούδης**
Γιατί να διαβάσει κανείς Σικελιανό σήμερα;
- 25 Γιάννης Ευθυμιάδης**
Τρίπτυχο. Ποίημα
- 26 Παρασκευάς Πασσιάς**
Εργατικό κόστος και δικαστικές διεκδικήσεις
- 30 Αθηνά Δημητριάδου, Άρης Μπερλής**
Τζάιμς Τζόνς και Κολμ Τόμπιν
— Μια γενναία αναμέτρηση μεταξύ προγόνου και επιγόνου
- 33 Τζάιμς Τζόνς**
«Εβελιν» (μετάφραση: Άρης Μπερλής)
- 35 Χαράλαμπος Ε. Μαραβέλιας**
Ο τελευταίος χριστιανός φιλόσοφος
— Η περίπτωση του Γκέοργκ Φρήντριχ Χέγκελ
- 39 Μάρκος Δραγουμής**
Ο φιλελευθερισμός στην Ελλάδα
- 44 Αντώνης Χατζημωυσής**
Το νόημα της ισότητας
- 48 Τόμας Νέιγκελ**
Προοδευτικός αλλά όχι φιλελεύθερος
- 54 Μπάρι Άνσγουορθ**
Εναλλακτικές ιστορίες — Η φύση της αλήθειας στο ιστορικό μυθιστόρημα
- 58 Σωτήρης Ριζάς**
Εικόνες από την Ελλάδα της Κατοχής και του Εμφυλίου
- 60 Βίκτωρ Ιβάνοβιτς**
Μια ελίτ στην εποχή της «κατάρρευσης των πόλεων»

Σχέδιο εξωφύλλου: ο Τόμας Νέιγκελ από τον Κωνσταντίνο Παπαμιχαλόπουλο

The Athens Review
of books

Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου
Δημοχάρους 61, Τ.Κ. 11521, Αθήνα, Τηλ./Fax: 210 7241063

έτος 2ο / τεύχος 22 / Οκτώβριος 2011 / τιμή 5€
www.booksreview.gr info@booksreview.gr athensreview@gmail.com

Ιδιοκτησία: Μαρία Βασιλάκη ΜΟΝ ΕΠΕ Εκδότης: Μαρία Βασιλάκη Διευθυνση: Μανώλης Βασιλάκης Art Director: Κώστας Καγκελάριος Σχέδια: Κωνσταντίνος Παπαμιχαλόπουλος Διαφημίσεις: τηλ. 210 7241063 Νομικός σύμβουλος: Τάσος Αβραντίνης Παραγωγή: 3dot, 210 6564671 Εκτύπωση: IRIS Εκτυπώσεις Α.Ε.Β.Ε. Διανομή: Άργος Α.Ε. Κεντρική Διάθεση για βιβλιοπωλεία (Αθήνα, Πειραιά, επαρχιακή): Σπύρος Μαρίνης και Σία Ο.Ε., Σόλωνος 76, 10680 Αθήνα, τηλ. 210-3648170, 210-3648197, fax 210-3648033, e-mail: mbooks@otenet.gr Κεντρική Διάθεση για βιβλιοπωλεία (Θεσσαλονίκης, Βόρειας Ελλάδας): Κέντρο του Βιβλίου - Ανθούλα Πουλουκτσίκη και Σία Ε.Ε., Λασσάνη 3, 54622 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310-237515, 2310-237463, fax 2310-285857, e-mail: ruluksi@otenet.gr Διάθεση στην Κύπρο: PARGA BOOK CENTER, Λευκωσία (Λεωφ. Στερίου 94 - Στρόβολος, Λεωφ. Λάρακος 56 - Αγλαντζιά, Αρχιεπ. Μακαρίου 86 - Λατσιά) - Λάρνακα (Στρατηγού Τιμάγια 9) - Πάφος (Αθηνών 5), τηλ. +357-22-327740, fax +357-22-327741, e-mail: info@parga-publication.com Ηλεκτρονική έκδοση: Βαγγέλης Νάστος

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: Εσωτερικού ετήσια (11 τεύχη) 50 €, φοιτητικές 40 €, οργανισμοί-τράπεζες 200 €, Βιβλιοθήκες 100 €. Εξωτερικού ΕΕ (απλό ταχυδρομείο) 80 €, Ευρώπη εκτός ΕΕ 100 €, Αμερική 100 €. Εμβάσματα - επιταγές: Μαρία Βασιλάκη - Τραπεζικός λογαριασμός Alpha Bank: 262-00-2320-000930 EUR, IBAN GR54-0140-2620-2620-0232-0000-930, BIC CRBAGRAA

Η επιμέλεια εαυτού ως μέλος και μελέτη

Από τους ΒΑΣΙΛΗ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟ και ΠΑΝΤΕΛΗ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΗ

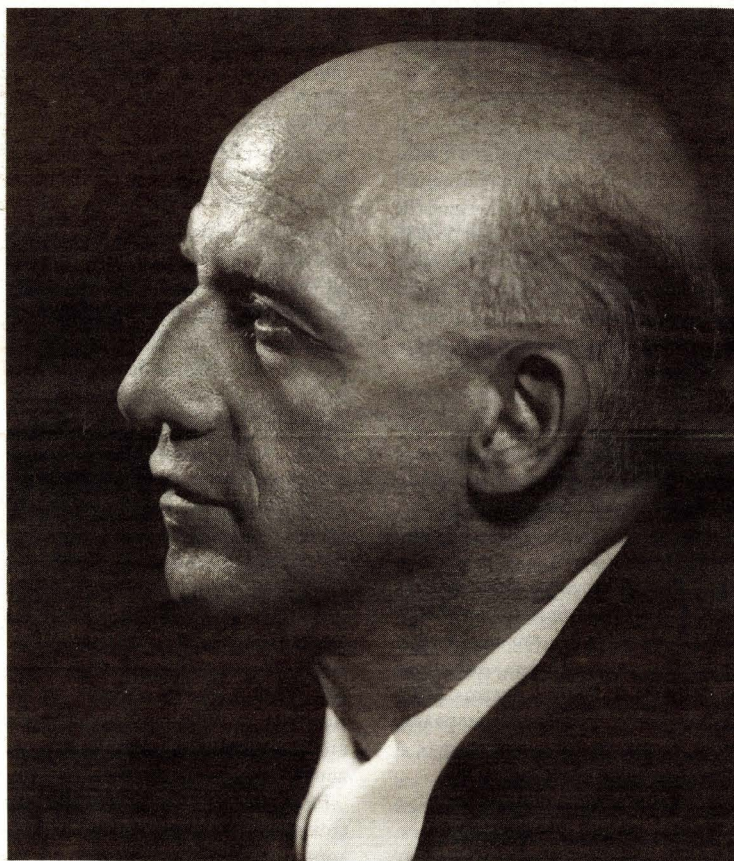
Απόστολος Κώστιος (επιμ.),
Δημήτρη Μητρόπουλου
«Αυτοβιογραφικά»,
Παπαρηγορίου-Νάκας,
Αθήνα 2010, σελ. 152

«Δουλεύουμε, εναρέτως, διά τους
κατοπινούς. Να προετοιμάσουμε
μια discipline de vie,
μια διοργάνωσιν αυτής»

Κ.Π. Καβάφης

Στο καινούργιο βιβλίο του ο Απόστολος Κώστιος, Καθηγητής της Ιστορικής Μουσικολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ανθολογεί αποσπάσματα αυτοβιογραφικού χαρακτήρα από πολλά και διάφορα κείμενα του Δημήτρη Μητρόπουλου (1896-1960). Τα αποσπάσματα αυτά, που προέρχονται από επιστολές, ομιλίες, συνεντεύξεις, άρθρα και πολλές άλλες πηγές, παρατίθενται σε χρονολογική σειρά με βάση όχι τότε γράφτηκαν αλλά σε ποια χρονική περίοδο αναφέρονται. Δημιουργείται έτσι η γλαφυρή εντύπωση πως ο μαέστρος σχολιάζει σταθμούς της ζωής του. Το βιβλίο αυτό, που ακολουθεί την ανθολογία κειμένων αισθητικής *Κείμενα Δημήτρη Μητρόπουλου* (1996), συμπληρώνει την τριλογία του ακάματου μελετητή του μαέστρου, η οποία άρχισε με τη βιογραφία *Δημήτρη Μητρόπουλος* (1985), και μας παρακινεί να αντιμετωπίσουμε ένα μεγάλο απωθημένο της ελληνικής κλασικής μουσικής, το τεράστιο φαινόμενο «Δημήτρη Μητρόπουλος».

Ένα καίριο παράδοξο αυτού του φαινομένου είναι πως η βιογραφία του μαέστρου είναι αποκλειστικά μουσική βιογραφία. Δεν υπάρχει τίποτε αξιολόγου στη ζωή του έξω από τη μουσική πορεία του. Ο Μητρόπουλος συνέθεσε, έπαιξε πιάνο, διηύθυνε ορχήστρες, έδωσε ομιλίες, συναναστράφηκε μουσικούς και έστειλε επιστολές καταγράφοντας αυτές τις δραστηριότητες. Δεν έκανε τίποτε

Στον Ηλία Βενέζη για να δωμεναι ει συνάντησιν κα
Ζητωϊκων κειμενισσων 1944

Δημήτρη Μητρόπουλος, πορτρέτο του 1949, με αφιέρωση στον Ηλία Βενέζη, ο οποίος είχε επισκεφθεί το ίδιο έτος την Αμερική. Αρχείο Ηλία Βενέζη, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα.

εξωμουσικό ούτε είχε μια λεγόμενη προσωπική ζωή. Όποιος ενδιαφέρεται για τις μείζονες τάσεις της κλασικής μουσικής κατά την αποφασιστική περίοδο 1930-60, θα θεωρήσει την πορεία του καίρια μαρτυρία. Όμως, όποιος ενδιαφέρεται για τον άνθρωπο Μητρόπουλο, μάταια θα ψάξει να τον βρει (όπως φάνηκε και στο φετινό ντοκιμαντέρ *Γυμνά χέρια* του Γιώργου Σκεύα που προβλήθηκε τον Ιούλιο στο Φεστιβάλ Αθηνών), διότι απλούστατα

δεν υπήρξε. Ο ιδιωτικός Μητρόπουλος δεν αποτελεί αίνιγμα παρά αποκύημα της φαντασίας κάποιων θαυμαστών του. Και το γεγονός ότι ο Μητρόπουλος δεν ενδιαφέρθηκε να ζήσει σαν άνθρωπος που θα μπορούσε να (αυτο)βιογραφηθεί συνιστά επίτευγμα μέγα.

Ο Δημήτρη Μητρόπουλος γνώρισε πάμπολλες διασημότητες της εποχής του – μουσικούς, σκηνοθέτες, ηθοποιούς, κριτικούς, μαϊκήνες, δημοσιογράφους,

πολιτικούς και άλλους. Και μόνο ο κατάλογος των συνθετών που συναναστράφηκε εντυπωσιάζει – Κρένεκ, Μαλιπιέρο, Μπέρνσταϊν, Μπουζόνι, Ντάιαμοντ, Προκόφιεφ, Ραχμάνινοφ, Ρεσπίγκι, Σαιν-Σανς, Σαϊνπεργκ, Στράους, Χίντεμπερ, Ωμπέρ, για να αναφέρουμε λίγους σε αλφαβητική σειρά. Αν και ήταν πάντοτε φιλόδοξος, ποτέ δεν επεδίωξε να κερδίσει βραβεία ή πλούτη. Τον ενδιέφερε μόνο να υπηρετεί την κλασική μουσική και να τη φέρνει διαρκώς κοντά στο ευρύτερο κοινό. Ο ρόλος του ήταν καθαρά και αδιαπραγμάτευτα παιδαγωγικός, κι αυτό έχει θεμελιώδη σημασία για τη φυσιογνωμία του.

Ο νεαρός Αθηναίος πρώτα θέλησε να αφιερωθεί στη θρησκεία και να γίνει μοναχός (σ. 18) και μετά επεδίωξε (1911-37), πριν αρχίσει την αμερικανική καριέρα του, να αφοσιωθεί στην τέχνη και να γίνει συνθέτης. Όταν ανακάλυψε πως δεν μπορούσε να ανήκει ούτε στη θρησκεία ούτε στην τέχνη, αποφάσισε να υπηρετήσει πιστά και τις δύο καλλιερώντας ένα φιλόμοσο κοινό. Θρησκεία και τέχνη ταύτιστηκαν για τον Μητρόπουλο όταν έγινε ο ιεραπόστολος της υψηλής και απόλυτης μουσικής. Διαβάζουμε στην ανθολόγηση του καθηγητή Κώστιου: «Αισθάνομαι ότι κάνω το χρέος μου απέναντι στον κόσμο της θρησκείας όταν φέρνω τη μουσική κοντά σε όλους τους ανθρώπους. Η μουσική αποτελούσε ανέκαθεν το θρησκευτικό κομμάτι της ζωής μου» (σ. 18). Εργάζεται αφειδώλευτα «με την ελπίδα και το πάθος του ιεραπόστολου που πιστεύει πως τελικά θα κερδίσει τους ανθρώπους, με σκοπό να τους οδηγήσει σε υψηλότερα πνευματικά και καλλιτεχνικά ιδεώδη» (σ. 59). Χαίρεται να υπηρετεί τον ηθικό σκοπό της τέχνης: «Πιστεύω ότι το κυριότερο προσόν μου είναι ότι μπορώ να λειτουργώ ως ιεραπόστολος για κάποιον σκοπό. Χαίρομαι όταν αισθάνομαι ότι έφερα πιο κοντά έναν συνθέτη κι ένα ακροατήριο» (σ. 86). Αυτή την αποστολή υπηρέτησε απарέγκλιτα το τεράστιο μουσικό του έργο. Αρκεί να αναλογιστούμε πως σε 35 χρόνια ως μαέστρος

διηύθυνε περίπου 2.000 συναυλίες που περιλάμβαναν 80 παγκόσμιες πρεμιέρες!

Επειδή δυστυχώς μας λείπουν συγκριτικές μελέτες που να τον συγκρίνουν με τους Κουσεβίτσκι, Ράινερ, Στάινμπεργκ, Σελ ή Τοσκανίνι, ξεχνάμε με τι ασυνήθιστη προσήλωση και συνέπεια αφιερώθηκε ο Μητρόπουλος στην καλλιέργεια του κοινού. Η αποστολή του δεν ήταν να απευθυνθεί στους μνημένους ούτε όμως και να κάνει κήρυγμα στους αμήνους. Πάντα φιλοδοξούσε να καλλιεργήσει το πλατύ κοινό, όπως τονίζει μιλώντας για τις θερινές συναυλίες της Συμφωνικής Ορχήστρας της Φιλαδέλφειας που διηύθυνε μεταξύ 1945-48: «Εμείς αντιπροσωπεύαμε το λαό. Προσφέραμε μουσική στο λαό. Ήμασταν αναγκασμένοι να του δίνουμε κάτι πιο εύπεπτο, ώσπου να γίνει ικανός να απολαύσει έργα, για την κατανόηση των οποίων πρέπει να καταβάλει κανείς προσπάθεια. Αυτό χρειάζεται πάντα καιρό κι υπομονή ... Αισθανόμουν ανέκαθεν ότι η αποστολή μου ήταν να είμαι παιδαγωγός και ως τέτοιος ήμουν αναγκασμένος να προχωρώ μεθοδικά για να πετύχω τον σκοπό μου, παρά να' απολαμβάνω εγωιστικά μαζί με μερικούς snobs πιο εξευγενισμένες υπαίθριες παραστάσεις» (σ. 56). Για το σκοπό αυτό ο Μητρόπουλος δεν περιορίζεται στο να διευθύνει πολυάριθμες συναυλίες και να κάνει περιηγήσεις: δίνει ομιλίες, συζητά με το κοινό, αρθρογραφεί, παραχωρεί συνεντεύξεις, εκλαϊκεύει σύγχρονες τάσεις, παραγγέλλει καινούργια έργα, προσκαλεί συνθέτες, καλλιεργεί κριτικούς, ηχογραφεί. Το παιδαγωγικό του έργο δεν γνωρίζει όρια. Φτάνει να κάνει παραχωρήσεις που σήμερα θα φαίνονταν απαράδεκτες. Για να κάνει συμφωνίες μεγάλης διάρκειας, όπως αυτές του Μάλερ, πιο προσιτές παίζει τη μισή συμφωνία πριν και την υπόλοιπη μετά το διάλειμμα! Επίσης, σε συνεργασία με τον σπουδαίο επιχειρηματία Σπύρο Σκούρα, κανονίζει να πάει η Φιλαρμονική της Νέας Υόρκης στο κινηματοθέατρο «Ρόξυ» και να παίζει στα διαλείμματα των ταινιών ώστε να απευθυνθεί και στα λαϊκά στρώματα (σ. 62, 79). Ο Μητρόπουλος επιδιώκει να διαπαιδαγωγήσει, όχι να προσηλυτίσει (σ. 80), και γι' αυτό απορρίπτει το ψευδοδίλημμα αν η τέχνη πρέπει να είναι «για το λαό» ή «ενάντια στο λαό» (σ. 56).

Ποιος όμως είναι ο αποτελεσματικός παιδαγωγός; Τι πρέπει να τον χαρακτηρίζει ώστε να επιτελέσει το έργο του; Ο Μητρόπουλος πιστεύει ότι πρέπει να συνιστά παράδειγμα, κι όχι υπόδειγμα – παράδειγμα προς έμπνευση κι όχι υπόδειγμα προς μίμηση. «Βρισκόμαστε σε μια περίοδο της Ιστο-

Από γεύμα που δόθηκε προς τιμή του Δημήτρη Μητρόπουλου και της Χορωδίας Αθηνών, Αθήνα 1936. Από αριστερά: Δημήτρης Μητρόπουλος, Κωνσταντίνος Κοτζιάς και Φιλοκτίτης Οικονομίδης.

ρίας που η Τέχνη πρέπει να έχει ηθικά ερείσματα και οι καλλιτέχνες οφείλουν να γίνονται για τους άλλους παραδείγματα ακεραιότητας και ηθικής» (σ. 64). Ο καλλιτέχνης πρέπει να λειτουργεί πρωτότυπα χωρίς να συνιστά πρότυπο. Επομένως ο παιδαγωγός του δημόσιου γούστου και ο ιεραπόστολος της μουσικής αρνείται να γίνει υποκείμενο προς μελοδραματική βιογράφιση και αντ' αυτού διεκδικεί έναν μοναδικό εαυτό. Έτσι αναλαμβάνει το ανυπερέβλητο έργο της διά βίου επιμέλειας ενός απaráμιλλου εαυτού ο οποίος θα εμπνεύσει άλλους να αναλάβουν την πειθαρχημένη επιμέλεια ενός δικού τους εαυτού.

Στο ύστερο έργο του ο απaráμιλλος Μισέλ Φουκώ έμαθε ελληνικά και ανακάλυψε τη Σωκρατική «επιμέλεια εαυτού», μια εναλλακτική ηθική που δεν έχει σχέση με τον Καθολικισμό της αμαρτίας με την οποία είχε γαλουχηθεί – με

την εξομολόγηση, τη μετάνοια, την (ε) αυτ-απάρνηση, τη σωτηρία. Ανέπτυξε έτσι ένα συστηματικό ενδιαφέρον για τις τεχνικές του εαυτού και τις τέχνες του βίου. Με ποιες τεχνικές, αναρωτήθηκε ο Φουκώ, μπορεί κανείς να διαπλάσει έναν εαυτό ώστε να ασκήσει τον βίο ως τέχνη; Με ποιες πρακτικές μπορεί να δώσει ένα ασύγκριτο ύψος στον εαυτό του ώστε να τον διαμορφώσει σε μοναδικό έργο τέχνης; Αυτό δεν συνιστά ηθικό ή αισθητικό αίτημα, αλλά την επιδίωξη ενός αισθητικού, εναρμονισμένου ήθους, ενός καλώς συγκερασμένου ήθους που ενσαρκώνεται ως στάση ζωής.

Αναφερθήκαμε ήδη στη διάκριση μεταξύ υποκειμένου και εαυτού. Μπορούμε να την εμπλουτίσουμε με τη διαφοροποίηση μεταξύ απελευθέρωσης και ελευθερίας. Το υπο-κείμενο, ακριβώς επειδή υπό-κειται (σε κανόνες), διεκδικεί την απελευθέρωσή του από ορισμένες κα-

ταπιστικές δυνάμεις και ελπίζει να αποκαταστήσει την εσώτατη αλήθεια του. Αντίθετα ο εαυτός δεν διεκδικείται ούτε αποκτάται αλλά εξασκείται ηθικά, δηλαδή πραγματώνεται ελεύθερα. Ο Μητρόπουλος δεν αναζητά κάποιο απολεσθέν ή θαμμένο υπο-κείμενο. Επιδίδεται στην ευφάνταστη επιπόνηση ενός δικού του, μοναδικού εαυτού. Ακριβώς γι' αυτό δεν έχει εξωμουσική βιογραφία – διότι αφοσιώνεται απόλυτα στη μουσική ερμηνεία ως τρόπο ζωής, ως ήθος βίου.

Στο κείμενο του «Τεχνολογίες του εαυτού» (1982) ο Φουκώ συζητά την αρχαία έννοια της «επιμέλειας εαυτού» και θέτει το ερώτημα της αυτεπίγνωσης: Ποιο είναι το κόστος της; Πώς μαθαίνουμε ποιοι είμαστε; Δύο μείζονες απαντήσεις δόθηκαν και η δεύτερη έχει επισκευθεί την πρώτη. Η Ελληνορωμαϊκή απάντηση τόνισε την επιμέλεια του επινοημένου, σμιλευμένου εαυτού, ενώ η Χριστιανική τη γνώση ενός αυθύπαρκτου, εσώτατου εαυτού. Ο Μητρόπουλος υιοθέτησε την πρώτη απάντηση, η οποία προτείνει την επιμέλεια εαυτού ως το καλλιτεχνικό έργο ενός συνεπούς ηθικού βίου.

Ο Φουκώ διακρίνει τρεις μείζονες Στωϊκές τεχνικές του εαυτού με τις οποίες μπορούμε άμεσα να ταυτίσουμε τον Μητρόπουλο: επιστολές σε φίλους με σκοπό την αποκάλυψη του εαυτού, εξέταση της συνειδήσης (η οποία εξέταση επισημαίνει επιτυχίες κι ανεπάρκειες) και προπάντων άσκηση. Ο Μητρόπουλος επιδόθηκε συστηματικά και στις τρεις τεχνικές αλλά διέπρεψε ιδιαίτερα στην τελευταία. Η τεχνική της άσκησης του εαυτού συνίσταται σε πρακτικές οι οποίες αποκτούν το κύρος τους στην εφαρμογή τους, δηλαδή επαληθεύονται στο ήθος που εκφράζουν. Τα κύρια χαρακτηριστικά της άσκησης είναι δύο πρακτικές όπου ο εαυτός αποδεικνύει ότι μπορεί να τα βγάλει πέρα, ότι η ηθική του συγκροτεί αυτοπεποίθηση. Ο Μητρόπουλος διέπρεψε θεαματικά και στις δύο.

Η πρώτη πρακτική της άσκησης είναι η μελέτη, η οποία σημαίνει προετοιμασία για ερμηνεία – διαλογισμός που προετοιμάζει τον εαυτό για κάθε συγκεκριμένη πρόκληση όπου οφείλει να διακριθεί. Η δεύτερη πρακτική άσκησης είναι η γυμναστική, όπου κανείς εξασκείται υπό πραγματικές συνθήκες κι όχι υποθετικές. Στα *Αυτοβιογραφικά* βλέπουμε πως σε όλη την ώριμη ζωή του ο Μητρόπουλος διαπρέπει στην απόλυτη άσκηση και στις δύο πρακτικές της: διευθύνει χωρίς μπαγκέτα, εμπλουτίζει διαρκώς το ρεπερτόριό του (που σημαίνει πως αποστηθίζει όλο και περισσότερα έργα), δίνεται χωρίς φραγμό στο φόρτο εργασίας, καλλιεργεί μίαν κοντοχώρατη μοναχικότητα, δεν έχει τον του φίλους, απαρνείται κάθε

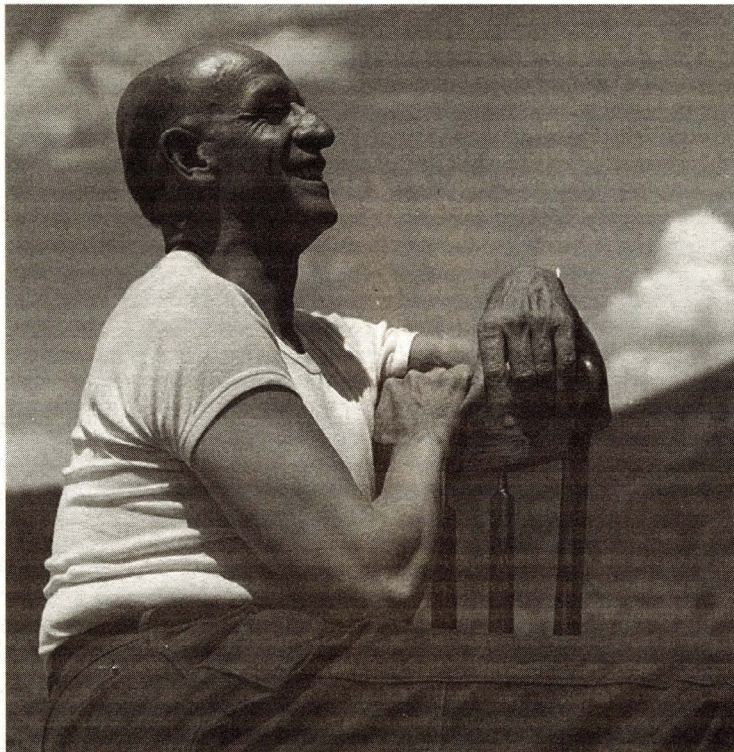
ΕΛΛΑ-ΜΙΕΤ. Φωτ. Δημήτρης Παπαρόπουλος

προσωπική ζωή, ζει σε μια αυστηρή λιτότητα, επιδιώκει μιαν αγιότητα, κατακτά την κορυφή του Ολύμπου, διατηρεί ένα απολύτως αθλητικό σώμα.

Η πιο αυστηρή πειθαρχία του Μητρόπουλου είναι η μελέτη, στην οποία επιδίδεται με αυξανόμενο ζήλο. Η μελέτη όχι απλώς δεν τελειώνει ποτέ αλλά διαρκώς διευρύνεται: «Ο αρχιμουσικός πρέπει να ξέρει τα πάντα γύρω από τη μουσική. Η πρωταρχική μου συμβουλή στο νέο μαέστρο είναι: μελέτη, περισσότερη μελέτη της μουσικής... Ο απεριόριστος βαθμός καλλιέργειας του μαέστρου ενισχύει στην αποτελεσματικότητά του, υποστηρίζει την ερμηνευτική του πρόταση» (σ. 106). Η αποκορύφωση της μελέτης είναι η απομνημόνευση, η οποία παρουσιάζει μιαν ακόμη πρόκληση στο μαέστρο: «Ξόδευα τόσο πολύ χρόνο απομνημονεύοντας παρτιτούρες διότι μόνο έτσι αισθανόμουν ότι η μουσική ήταν δική μου», εξομολογείται (σ. 73). Η απομνημόνευση έχει σκοπό να κατακτήσει ο Μητρόπουλος όχι το έργο αλλά τον εαυτό του, να επιτύχει έναν εαυτό τελείως απελευθερωμένο από το κείμενο: «Δεν διηύθυνα από μνήμης επειδή είχα μνήμη ισχυρή αλλά γιατί έπρεπε να λυτρωθώ από το κείμενο» (σ. 74). Έτσι ο μουσικός υπερβαίνει το υλικό και κατακτά το πνευματικό, το οποίο, επειδή είναι απολύτως αισθητικό, γίνεται ηθικό.

Ο Μητρόπουλος φροντίζει να κατακτήσει το έργο κι όχι να το κατανοήσει. Γι' αυτόν η ερμηνεία είναι θέμα ανόδου (προς την κορυφή της επιπόησης) κι όχι καθόδου (προς το βάθος της κατανόησης). Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας ορειβατικής προσέγγισης στο έργο είναι μια απόλυτα προσωπική ερμηνεία. Η αυθεντική εκτέλεση δεν το αποκαθιστά αλλά το ερμηνεύει ανεπαλήθια. Όταν διευθύνει ο Μητρόπουλος δεν ακούμε μια συμφωνία όπως την έγραψε ο συνθέτης, ακούμε μια πειθαρχημένη ερμηνεία. Όταν ο Μητρόπουλος ερμηνεύει Μάλερ, δεν ακούμε Μάλερ – ακούμε μια μοναδική ανάγνωση του Μητρόπουλου. Το τόνισε και ο ίδιος: «Η επιθυμία μιας δημιουργικής ερμηνείας κρέμεται από την προσωπικότητα του μαέστρου και από τη φιλοσοφία του, δηλαδή από τη στάση του απέναντι στη ζωή και τα προβλήματά της» (επιμ. Κώστιου, *Κείμενα Δημήτρη Μητρόπουλου*, σ. 180).

Ο Μητρόπουλος κατηγορήθηκε συχνά για τις ερμηνευτικές υπερβολές του – μεγάλες αντιθέσεις, αλληπάλληλες εμφάσεις, νευρικότητα, έλλειψη συντονισμού, αδιαφορία για την προσωπικότητα του συνθέτη και το ύφος της εποχής. Οι συναυλίες του ήταν διαβόητα ιδιουσγκρασιακές και

Ο Δημήτρης Μητρόπουλος.

έκρυθμες. Καθεμιά τους παρουσίαζε την ερμηνεία ως προσωπικό πάθος, ως ένα θέαμα όπου ο μαέστρος έπασχε ορισμένα έργα. Για τον Μητρόπουλο, η αλήθεια της ερμηνείας δεν είναι ο δημιουργός ούτε το έργο του: «Νομίζω ότι η μόνη αλήθεια είναι η τιμιότητα του καλλιτέχνη απέναντι στον εαυτό του και στο έργο που θα ερμηνεύσει» (σ. 125).

Γιατί όμως θα ενδιαφερόταν κανείς για την προσωπική ερμηνεία του μαέστρου αντί να αναζητήσει το συνθέτη ή το έργο του; Διότι αυτός ο μαέστρος ενσάρκωνε τη μουσική και προσέφερε τον εαυτό του θυσία στη συναυλία. Χωρίς μπαγκέτα, χωρίς παρτιτούρα, χωρίς ψεγάδια στο σώμα, χωρίς μαλλιά, είχε απαρνηθεί κάθε εξωτερικό χαρακτηριστικό για να γίνει όχι πνεύμα αλλά σωματική πνευματικότητα. Αυτό δηλώνει και η φωτογραφία στο περιοδικό *Life* που τον δείχνει να μελετά μια παρτιτούρα ημίγυμνος. Αυτό και η συνταρακτικά κυριολεκτική φράση του: «Ξόδευα τη ζωή μου ετοιμάζοντας τον εαυτό μου με απογυμνωτική πειθαρχία, αμφιβολίες και ταπεινότητα» (σ. 37). Σαν τον Ιππόλυτο (στην τελευταία του σύνθεση), ο οποίος απέρριψε τη θεά του έρωτα για τη θεά του κυνηγιού, ο Μητρόπουλος μέσω της απόλυτης πειθαρχίας επεδίωξε όχι την αυταπάτηση αλλά την αυτοκυριαρχία. Στις συναυλίες του το κοινό γινόταν μάρτυρας του πάθους ενός μαέστρου ο οποίος κυριολεκτικά ενσάρκωνε τη μουσική και έπασχε με πλήρη αυτοκυριαρχία για να ανεβάσει ηθικά τον άνθρωπο – ή, όπως έλεγε κι ο ίδιος, για

να βρει την αγάπη (σ. 64, 83). Εγγύηση για την ηθική αυθεντικότητα της καλλιτεχνικής εμπειρίας του κοινού ήταν η πειθαρχία του ιεραπόστολου ο οποίος δεν κήρυττε μιαν αλήθεια αλλά έπασχε ένα καθολικό βίωμα θύοντας στο βωμό του πόντιουμ τον εαυτό του. Όπως παραδεχόταν ο ίδιος, «πάσχοντας από άκρα ευσυνειδησία, τυραννύσα τον εαυτό μου, να φτάσω στο σημείο που οι άλλοι με φαντάζονταν» (σ. 47).

Η περιεκτική ανθολόγηση Κώστιου μας δίνει την ευκαιρία να παραμερίσουμε τις βιογραφικές μας βλέψεις και να αντιληφθούμε με πόση καλλιτεχνική μέριμνα φρόντισε ο μαέστρος τη μεγαλύτερη μουσική του σύνθεση, τον ίδιο τον εαυτό του. Ο Μητρόπουλος παραπονείται πως έχει «μια διπλή προσωπικότητα, μια πολύ ανθρώπινη και την άλλη, την πολύ αριστοκρατική, που αρνήθηκε στον εαυτό του κάθε ιδιωτική ανθρώπινη ζωή για χατίρι της πρωτοποριακής και αφηρημένης καλλιτεχνικής δράσης» (σ. 61). Όμως μια Φουκωνιανή προσέγγιση δείχνει πως στην πραγματικότητα ισορροπούσε μεταξύ μέλους και μελέτης. Κατά μία ετυμολογική άποψη, η λέξη «μέλος», που σήμαινε πρώτα μέρος του σώματος κι αργότερα μουσική φράση, προέρχεται από ρίζα που δήλωνε φροντίδα, μέριμνα. Από την ίδια ρίζα προέρχεται το ρήμα «μελετώ» που σήμαινε φροντίζω, μεριμνώ, και ύστερα παρέπεμπε στην πειθαρχία. Μέλος και

μελέτη αποτελούν τις ορίζουσες αυτού του απόλυτα μουσικού εαυτού. Ο Μητρόπουλος αφοσιώνεται από νωρίς σε μια μελέτη εαυτού βασισμένη σε μελική άσκηση και μελισματική άθληση, και κατορθώνει να δημιουργήσει ένα μουσικό ον όπου μέλος και μελέτη εναρμονίστηκαν στο άτεγκτο πειθαρχημένο σώμα του μαέστρου/μαίστορα/maitre/meister/master. Το master-piece/αριστούργημα του ήταν ο εαυτός του. Αν ορισμένοι φιλόσοφοι επιδόθηκαν στο στοχασμό ως «τέχνη του βίου» (όπως έδειξε ο Αλέξανδρος Νεχάμς στο εξαιρετο ομότιτλο βιβλίο του), το ίδιο έκαναν και κάποιοι καλλιτέχνες με τη μουσική, όπως ο Σούμαν, ο Μάλερ, ο Κρίττς, η Κάλας και ο Χατζιδάκις. Άσκησαν τη μουσική ως τέχνη του βίου ζώντας ως μοναδικά άτομα, τελείως διαφορετικά από τον υπόλοιπο κόσμο. Συνέθεσαν έναν εαυτό σαν μουσική σύνθεση για να δείξουν πως δεν υπάρχουν πρότυπα προς μίμηση παρά μόνο απαράμιλλοι εαυτοί που προσφέρουν καινούργια παραδείγματα ολοκληρωμένου βίου.

Ο Απόστολος Κώστιος κατέχει το σχετικό υλικό ίσως καλύτερα από κάθε άλλον. Η πλούσια ανθολόγησή του αντλεί από πολλές και διαφορετικές πηγές. Θα ήταν όμως πολύ πιο διαφωτιστική και χρήσιμη αν ήταν πληρέστερα τεκμηριωμένη, όπως ήταν η συναγωγή των αισθητικών κειμένων. Ο αναγνώστης θα έπρεπε να πληροφορείται αν τα λόγια του Μητρόπουλου προέρχονται από κείμενα δημόσια ή ιδιωτικά, ελληνικά ή αγγλικά, εκδομένα ή ανέκδοτα, ατόφια ή τροποποιημένα, κι επίσης αν προέρχονται από επιστολή ή άρθρο, συνέντευξη ή ομιλία. Ένα συμπληρωματικό πρόβλημα της έκδοσης αποτελεί η χρονολογική σειρά των παραθεμάτων: παρατίθενται στη σειρά που γράφτηκαν, που εκδόθηκαν ή εκείνη των περιστατικών που σχολιάζουν; Ούτε αυτό διευκρινίζεται. Πιθανότατα ο ανθολόγος προτίμησε να προσφέρει μια χρηστική έκδοση για το ευρύ κοινό (στο οποίο άλλωστε πάντοτε προσπαθούσε να απευθυνθεί ο Μητρόπουλος), χωρίς τη συστηματική φιλολογική τεκμηρίωση που διέκρινε την προηγούμενη συναγωγή κειμένων. Το καινούργιο βιβλίο δεν προϋποθέτει ειδικές γνώσεις και διαβάζεται ευκολότερα, αλλά μας αφήνει με αρκετές απορίες για την προέλευση του υλικού του.

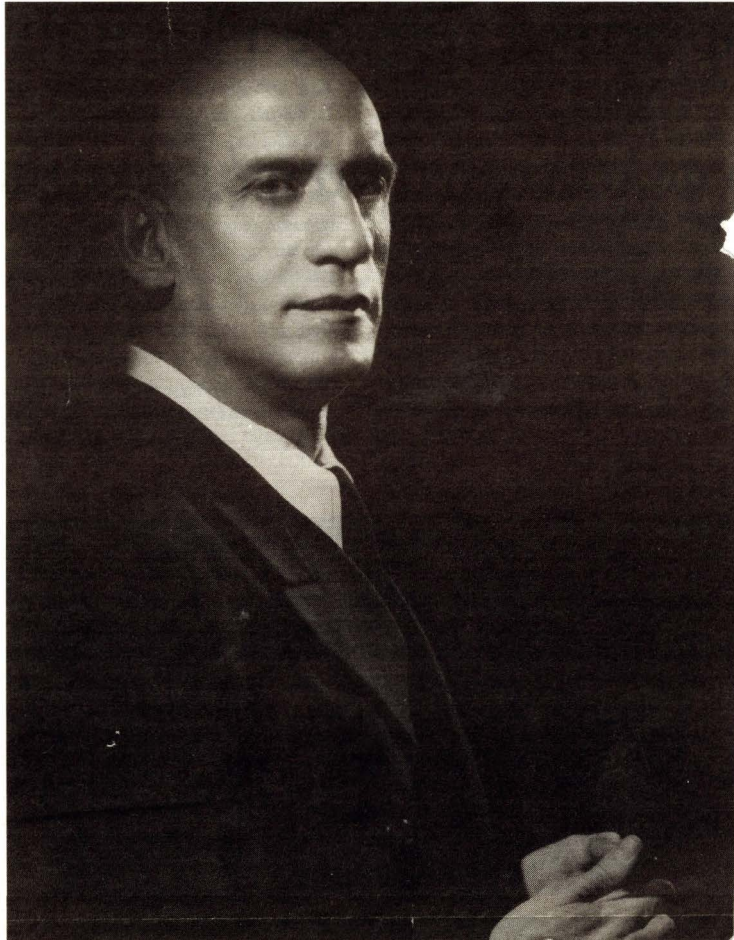
Θα μπορούσε όμως να διαβαστεί και αρκετά διαφορετικά, με ένα τρόπο καλλιτεχνικό. Ήδη από το 1985, στον πρόλογο του βιβλίου *Δημήτρη Μητρόπουλος*, ο Κώστιος παρακινούσε τον αναγνώστη να ερμηνεύσει τη βιογραφία, pláθοντας τη δική του εικόνα για το μαέστρο με βάση προσωπικές επιλογές. Άλλωστε και ο ίδιος ο

Κώστιος αντιλαμβάνεται το έργο του με καλλιτεχνικά κριτήρια. Στην εισαγωγή της συναγωγής αισθητικών κειμένων αποκάλυψε το βιβλίο «σύνθεση» και το περιέγραψε με μουσικούς όρους, ενώ αποκαλεί την καινούργια ανθολογία «βιογραφική σύνθεση» (σ. 10). Επίσης ο τίτλος της καινούργιας ανθολογίας μας αφήνει μεγάλα ερμηνευτικά περιθώρια: δεν είναι ούτε Αυτοβιογραφία ούτε Αυτοβιογραφικά, αλλά «Αυτοβιογραφικά» (σε εισαγωγικά)! Εμείς λοιπόν δοκιμάσαμε διάφορες προσεγγίσεις, μεταξύ των οποίων μια ανάγνωση του βιβλίου μέσα από το *Ein Heldenleben* (1898), όπου φανταστήκαμε τον μαέστρο σαν ένα μοναχικό ήρωα του Ρίχαρντ Στράους να μάχεται κριτικούς και ανταγωνιστές σε διαδοχικές συγκρούσεις ώσπου να φτάσει στην υπέρτατη συμφιλίωση με εξωτερικούς και εσωτερικούς δαίμονες.

Το πιο συχνό κι επώδυνο μοτίβο στα εξομολογητικά λόγια του Μητρόπουλου είναι πως είναι μόνος. Από μian άποψη, εφόσον σκέφτεται διαρκώς τον ιδανικό εαυτό που επιζητεί, είναι προφανές πως διάλεξε ένα δρόμο αναχωρητικό. Από μian άλλη άποψη όμως, που λαμβάνει υπ' όψιν τον κοινωνικό του ρόλο, δεν είναι καθόλου μόνος. Γνωρίζει άπειρο κόσμο, συναναστρέφεται μεγιστάνες, περιβάλλεται από διασημότητες, φωτογραφίζεται αδιάκοπα, επιζητεί όλο και μεγαλύτερο κοινό. Μόνος ένας από τους διασημότερους και πιο πολυταξιιδεμένους μαέστρους της εποχής του; Όχι βέβαια!

Ο Μητρόπουλος δεν είναι μόνος, είναι ασυμβίβαστα και ανυποχώρητα ξένος. Όπου και να βρεθεί, προέρχεται από την Ελλάδα της δεκαετίας του 1920, μιλάει με προφορά, είναι ομοφυλόφιλος, είναι διεθνιστής και αντιεθνικιστής, παίρνει αντικομμουνιστικές θέσεις, έχει σοσιαλιστικές συμπάθειες, υποστηρίζει το Προοδευτικό Κόμμα της Αμερικής, επιδιώκει να εκλαϊκεύσει, διευθύνει περιέργα, ενσωματώνει σκηνικά στοιχεία στις συναυλίες του, προωθεί την ατομική και δωδεκάφθογγη μουσική, συναναστρέφεται σύγχρονους συνθέτες. Με δυο λόγια, δεν ανήκει στο διεθνές μουσικό κατεστημένο ούτε όμως και στο ελλαδικό, το οποίο δεν χάνει ευκαιρία να τον λοιδορήσει σε όλη του την ζωή.

Είναι χαρακτηριστικό πως ο Μητρόπουλος υποστήριξε με πάθος τη μουσική του Μάλερ, ενός μαέστρου που είχε πει πως είναι τριπλά ανέστιος – ως Βοημός στην Αυστρία, ως Αυστριακός μεταξύ Γερμανών, και ως Εβραίος παντού στον κόσμο. Έτσι αισθανόταν και ο διασημότερος Μητρόπουλος – παντού παρείσακτος και πουθενά καλόμενος (ούτε καν στην ίδια την πατρίδα του). Ο Μάλερ συνέθεσε

Δημήτρης Μητρόπουλος, πορτρέτο του 1937. Αρχείο Δημήτρη Μητρόπουλου, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα.

ένα υπερούσιο κομμάτι που συλλαμβάνει αυτή την πλήρη αποξένωση του ξένου ο οποίος είναι και δεν είναι στον κόσμο. Στο τραγούδι «Έχω χαθεί από τον κόσμο» (1901), που περιλαμβάνεται

στα πέντε μελοποιημένα ποιήματα του Γερμανού Ρομαντικού Φρήντριχ Ρύκερτ, ο αφηγητής βιώνει μια διπλή ταυτότητα επειδή βρίσκεται μέσα στον κόσμο αλλά και μακριά από αυτόν, έχοντας κερδίσει

μια προσωπική γαλήνη. Δεν ενδιαφέρεται για το τι νομίζουν οι άλλοι επειδή διαβιεί μονήρης στον δικό του ουρανό.

Στο τραγούδι του Μάλερ είναι αξιοσημείωτη η προσπάθεια άρθρωσης ενός λόγου που είναι αρχικά αποσπασματικός – δυο μοναχικές νότες στο αγγλικό κόρνο επανέρχονται με μια προσθήκη και τέλος μετά με μian ακόμα. Μια αίσθηση ανάβασης, επίμονης αναρίχησης είναι διάχυτη και, μετά τις δυο αποτυχημένες απόπειρες, κατορθώνει να βρει κατεύθυνση, να ανθίσει, να μετουσιωθεί σε ανθρώπινη φωνή που, μόλις μερικά μέτρα αργότερα, αρθρώνει τον πρώτο στίχο του ποιήματος: «Ich bin der Welt abhanden gekommen». Κάποιος που χάθηκε από τον κόσμο αρχίζει να βρίσκει έναν εαυτό στο τραγούδι. Μετά περίπου πέντε λεπτά το lied θα κλείσει με τη λέξη lied και ο αρχικός μοτιβικός και μελωδικός πυρήνας επανέρχεται σε μια ατμόσφαιρα υπερβατικής συμφιλίωσης που υπαγορεύει μια καινούργια αρχή: τα πάντα έχουν γίνει τραγούδι, το τραγούδι που μόλις ακούσαμε – ένα λευκό φως που εξακτινώνεται παντού!

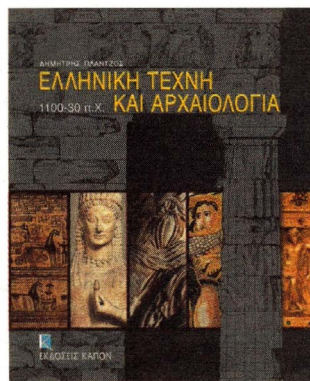
Το τραγούδι του Μάλερ αποτελεί μια συνοπτική αλληγορία της θεμελιώδους έννοιας του Bildung, της καλλιέργειας εαυτού που αποτέλεσε κεντρικό φιλοσοφικό, καλλιτεχνικό και παιδαγωγικό ιδεώδες από τον ύστερο 18ο αιώνα ως τον ύστερο 20ό. Το τραγούδι αυτό συνίσταται στην εξέλιξη μιας μουσικής ιδέας από το αβέβαιο σκίρτημα ως την πρώτη συγκρότησή της, τη σύγκρουση με τον κόσμο, το δίχασμό και τέλος και τη ολοκλήρωσή της σε μια αυτάρκτη αρμονία. Σε αυτή την αφήγηση μιας συγκροτημένης ατομικής καλλιέργειας η σύγκρουση μεταξύ ατόμου και κόσμου υπερβαίνεται/αίρεται σε μια απόλυτη, καθαρή ομορφιά.

Ο Φουκώ αναδιτύπωσε αυτό το Ρομαντικό ιδεώδες της αυτοδημιουργίας (το οποίο εξέπνευσε με τον πρώιμο Μοντερνισμό ενός Τζόυς, Πάουντ και Καρυωτάκη) ως μια διαδικασία αυτοεπιπόνησης όπου το ύψιστο έργο τέχνης είναι ο μοναδικός και απαράμιλλος εαυτός. Ένας υπεύθυνος άνθρωπος που αισθάνεται ξένος στον σημερινό κόσμο αλλά και δεν θέλει με κανένα τρόπο να τον απαρνηθεί ασχολείται πειθαρχημένα με την επιμέλεια ενός συνεπούς εαυτού τον οποίο δημιουργεί ο ίδιος, διότι μόνον η τέχνη του βίου, ο βίος ως τέχνη, μπορεί να του δώσει μια αίσθηση συνεπούς και αξιοπρεπούς ταυτότητας. Λαμπρό παράδειγμα τέτοιας πειθαρχημένης επιμέλειας αποτελούν το μέλος και η μελέτη που συνέθεσαν έναν θριαμβικό συμφωνικό βίο και επέτρεψαν σε ένα μέτρο συνθέτη και πιανίστα που χάθηκε από τον κόσμο να γίνει το παγκόσμιο καλλιτεχνικό φαινόμενο «Δημήτρης Μητρόπουλος». ▲

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΛΑΝΤΖΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

1100-30 π.Χ.

Το βιβλίο απευθύνεται σε φοιτητές αρχαιολογίας, αρχαιόφιλους και φιλότεχνους που ενδιαφέρονται για μια περιεκτική και εμπειροπαραγόμενη παρουσίαση των σημαντικότερων υλικών καταλοίπων του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Παρουσιάζονται συστηματικά, και με πλήρη εικονογράφηση, οι κυριότερες κατηγορίες μνημείων της κλασικής αρχαιότητας, ως ένα πρώτο βήμα στη μελέτη, κατανόηση και ερμηνεία του πολιτισμού της Ελλάδας κατά την 1η χιλιετία π.Χ.: αρχιτεκτονική και πολεοδομία, γλυπτική και μικρογλυπτική, ζωγραφική και αγγειογραφία, μεταλλοτεχνία, κοσμηματοτεχνία και νομισματική.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΠΟΝ

www.kaponeditions.gr e-mail: kapon_ed@otenet.gr
Μακρυγιάννη 23-27, Αθήνα 11742, Τηλ. 210 9235098

Σχήμα 22x28 εκ., 288 σελίδες, 480 εγχρωμες εικόνες, 45 σχέδια και αναπαραστάσεις, διαγράμματα και χάρτες